

SIYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI İLE İLGİLİ HÜKÜMLERDE UYUMSUZLUKLAR VE UYGULAMADAKİ GÜÇLÜKLER

Doç. Dr. Zehra ODYAKMAZ¹

Sayın Başkan, Anayasa Mahkemesi'nin Sayın Başkanı ve Üyeleri, Sayın hocalarım, Sayın meslektaşlarım ve değerli konuklar.

Bildirimim konusunu, Anayasa'mızda 1995 yılında yapılan değişiklikten sonra siyasi partilerin kapatılması ile ilgili hükümlerde ortaya çıkan uyumsuzluklar ve uygulamadaki güçlükler oluşturmaktadır.

Öncelikle konuya bakış açımı açıklamak gereğini duyuyorum :

Konuyu Anayasa Hukuku veya bir idare hukukçusu olmam nedeniyle İdare Hukuku açısından inceleyecek değilim.

Amacım, temas ettiğim ve görüşlerini aldığım uygulayıcıların dile getirdikleri, Anayasa değişikliği istikametinde diğer mevzuatta gerekli değişikliklerin yapılmamasının yarattığı uyumsuzluklarla siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin bazı hükümleri uygulamadaki güçlükleri seçkin heyetinize duyurmak suretiyle çözüm yolu aranmasına katkıda bulunmaktır.

Siyasi partiler hakkında yasaklar konulmalı mı, konulmamalı mı ya da siyasi partiler kapatılmalı mı, kapatılmamalı mı konusu doktrinde bir hayli tartışılmış, artık bugün en demokratik ülkelerde bile bu tartışmalara son verilmiştir. Özellikle demokrasinin bütün nimetlerinden yararlanmak, demokrasinin tanıdığı özgürlükleri kullanmak suretiyle, demokrasiyi yıkarak yerine totaliter veya teokratik bir düzen getirmek, hatta devleti parçalamak ya da çökertmek isteyenlere; demokratik haklardan kendi amaçları doğrultusunda yararlanmak yolunu kapatmak, bütün devletlerin başta gelen görüşlerinden biri olmuştur.

¹ Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi.

Sözün kısası demokratik haklar. demokrasiyi geliştirmek ve yüceltmek için demokrasi yolunda kullanıldığı takdirde meşrudur.

Bu bakımlardan partilerin programlarında, tüzüklerinde, kuruluşlarında, parti içi ve parti dışı faaliyetlerinde, seçimlere katılmalarında, iktidar veya muhalefette bulunuşlarında tâbi olacakları kuralları saptamak, dolayısıyla bu düzenlemeler gereği siyasi partiler için bazı yasaklar koymak zorunlu hale gelmiştir, Siyasi partilerin kapatılması da bu yasakların yaptırımını olmaktadır. Ancak bu yaptırımını hangi merci uygulayacak ya da siyasi partileri kapatacak merci neresi olacaktır?

Cumhuriyet döneminde 1961 Anayasası'nın kabulüne kadar bu konuda ne açık bir hüküm, ne de istikrarlı bir uygulama vardır.

17 Kasım 1924'de kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası irticai hareketlere âlet olduğu gerekçesiyle, Şeyh Sait İsyanı üzerine çıkarılan Takriri Sükûn Kanunu'na dayanılarak 5 Haziran 1925 tarihli Vekiller Heyeti kararıyla kapatılmıştır.

29 Ağustos 1930'da Edirne'de kurulan Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Fırkası'nın faaliyetine komünist eğilimli sayıldığından Hükümetçe müsaade verilmemiştir.

29 Eylül 1930'da Adana'da kurulan Ahalî Cumhuriyet Fırkası, 21 Ocak 1931 tarihinde Vekiller Heyeti kararıyla feshedilmiştir.

Millet Partisi, Ankara 4. Sulh Ceza Mahkemesi'nin 27 Ocak 1954 tarihli kararıyla din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan bir dernek olarak nitelendirilerek ikibuçuk lira para cezasına mahkûm edilip merkez ve bütün şubelerinin feshine karar verilmiştir.

Demokrat Parti, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 29 Eylül 1960 tarihinde Esas 1960/570, Karar 1960/784 sayılı kararıyla program ve tüzüğü dışında hareketle esas gayesinden ayrıldığı, dini siyasete âlet ettiği, bir zümre tahakkümü kurduğu gibi nedenlerle feshedilmiştir.²

² TUNAYA, Tarık Z.: Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul 1952, s. 606 vd., 635-637, 638. ATAY, E. Ethem: Anayasa Mahkemesi'nce Siyasi Partilerin Kapatılması, Yayımlanmamış (Yüksek Lisans Tezi), T.e. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, s. 85-87.

Demek ki 1961'e kadar sırasıyla, Takriri Sükûn Kanunu'na dayanılarak Vekiller Heyeti kararıyla kapatılmak, Hükümetçe faaliyetine müsaade verilmemek suretiyle çalıştırılmamak, Vekiller Heyeti kararıyla, Sulh Ceza veya Asliye Ceza Mahkemesi kararıyla feshedilmek suretiyle beş siyasi parti yürütme veya yargı organlarının birbirinden farklı beş ayrı kararıyla faaliyetten men edilmiş veya kapatılmıştır.

1961 Anayasası ile siyasi partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması kabul edilmiştir (md. 57/son), 1982 Anayasası'nda da aym esas yer almıştır (md. 69/4). Ayrıca Siyasi Partiler Kanununun 98/1'inci maddesi ile Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 33. maddesinde bu esas yinelenmiştir.

Siyasi Partilerin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmaları da tartışma konusu olmuştur. Aslında bu «siyasi partilerin demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsuru» (AY. md. 68/2) sayılmalarının tabii bir sonucudur. Bu suretle siyasi partiler Anayasa'nın özel koruması altına alınmış ve kapatılmaları derneklerden farklı olarak düzenlenmiştir.

Konuya girmeden önce siyasi parti 'nin tanımı üzerinde durmak lüzumunu duyuyorum. Siyasi partilerin doktrinde çeşitli bakımlardan birçok tanımı yapılmış olduğu gibi³ Siyasi Partiler Kanunu'nda da tanımlanmıştır.⁴

Aslında siyasi partilerin; kapatılma bakımından; tanımına lüzum yoktur. Çünkü yargı, kuruluş koşullarını biçimsel olarak yerine getirmiş bir örgütü, siyasi parti olarak kabul durumundadır⁵ Ancak siyasi partileri; toplumda aşıl amaçlarından ayrı olarak siyasi faaliyette bulunan dernek, sendika gibi kuruluşlarla baskı gruplarından ayırt etmek bakımından tanımlamaya ihtiyaç vardır. Bunlarla siyasi partiler arasındaki en önemli fark, siyasi partilerin siyasi faaliyetlerinin odak noktasını demokratik yollardan iktidarı ele geçirmenin oluşturmasıdır.

³ Çeşitli tanımlar için bkz. PAYASLIOĞLU, Arif T. : Siyasi Partiler, An-kara 1952, s. 10-13; TUNAYA, Tarık Z. : age., s. 1-3; ÖZBUDUN, Ergun : Siyasal Partiler, Dördüncü (Tıpkı) Bası, Ankara 1983, s. 1-5.

⁴ SPK md. 3.

⁵ PERİNÇEK, Doğu: Anayasa ve Siyasi Partiler Rejimi, 2. Baskı, Mayıs 1985, s. 88.

Bize göre siyasi parti; belli bir ülkede, belli bir siyasi program Üzerinde anlaşmış kimselerin, halkın desteğini kazanıp seçimler yoluyla devlet yönetimini ve yerel yönetimleri ele geçirerek iktidar olmak veya muhalefette bu yönetimleri denetlemek veya etkilemek suretiyle programlarını gerçekleştirmek için kurdukları tüzel kişiliğe sahip sürekli bir örgüttür.

Çok kısa bir tanım yapmak İstersek «siyasi partiler, iktidarı ele geçirmek amacı güden ayrı bir statüye tabi özel derneklerdir» diyebiliriz.⁶

Siyasi partilere İlişkin hükümlerle, siyasi partilerin uyacakları ve dolayısıyla kapatılmaları hakkındaki hükümler Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Siyasi Partiler Kanunu'nda⁷ düzenlenmiştir.

Siyasi partilerin kuruluş aşamasındaki uyması gereken esaslar Anayasa da ve SPK.'nda gösterilmiştir. Uyulmaması halinde si, yası partiyi kapatılma prosedürü ile karşı karşıya getirecek olan bu esasları şöyle sıralayabiliriz :

- İnsan haklarına ve millet egemenliğine dayanan demokrasiye aykırı olmamak,

- Ülkenin bağımsızlığına, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı olmamak,

- Lâiklik ilkesine aykırı olmamak,

- Ticarî faaliyetlere girişmemek, yabancı devletlerden, uluslararası kuruluşlardan ve Türk uyruklığında olmayan gerçek ve tüzel kişilerden maddi yardım almamak,

Bunlardan ayrı olarak Anayasa'da partilere üye olma koşulları, TBMM'ndeki parti gruplarınınca görüşülemeyecek, karar alınamayacak konular,

⁶ Siyasi Partiler Kanunu'nun 121. maddesi de Siyasi Partileri esasta der-nek saydığından, Türk Medeni Kanunu ile Dernekler Kanunu'nun ve dernekler hakkında uygulanan diğer Kanunların, Siyasi Partiler Kanunu'na aykırı olmayan hükümlerinin, siyasi partiler hakkında da uygulanacağı hükmünü getirmiş ve 34. maddesinde de Dernekler Kanunu'nun kamu yararına dernek sayılma hükümlerinin siyasi partiler hakkında uygulanmayacağını belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre siyasi partiler «Alelade Dernek» de-ğildir, «Onların çok ilerisinde ve üstünde bulunmaktadır.» bkz. AYM. 18-19.2.1969, E. 1968/26, K. 1969/14, RG. 25.2.1970-13430.

⁷ Bkz. AY. md. 14,68,69; SPK. md. 78-110.

aday gösterilemeyecek haller gibi siyasi partilerin uyacakları diğer esaslar da vardır (AY. md. 68/1, 68/5, 83/ son, 100/son).

Siyasi partilerin kapatılmasını gerektirecek partiyi bağlayan temel belgelerde ve merkez organ kararlarında aykırılık (SPK md. 101/a, b, c) ve demokratik devlet düzeninin, cumhuriyetin, millî devlet niteliğinin ve devletin tekliği ilkesinin korunması ile ilgili yasaklar gibi çeşitli yasaklar Siyasi Partiler Kanunu'nun Dördüncü Bölümünde yer almıştır. Özellikle «Devletin tekliği ilkesi» ile «Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesi» değil, «Devletin bölünmez hukukî kişiliği ilkesi» söz konusudur. Çünkü bir siyasi parti tarafından Türkiye'nin federal bir devlete dönüştürülmesi amacı güdüldürse, Ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğü korunmuş olmakla beraber hukukî kişilik bakımından devletin tekliği ilkesi ihlâl edilmiş olur.⁸ Ancak «Kamu hizmetlerinin görül., meşinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilâtı» kurulabilir (AY. md. 126/son).

Anayasa'da ve Siyasi Partiler Kanunu'nda yer alan bu hükümleri birer birer inceleyecek değiliz. Bugüne kadar Anayasa Mahkemesi'nin uygulamaları ve bu uygulamalar hakkında doktrin de belirtilen görüşler hepimiz tarafından bilinmektedir. Aynı nedenlerle kapatılma usulü üzerinde de durmayarak, özellikle 1995 yılında Anayasa'da yapılan değişiklikten sonra ortaya çıkan uyumsuzluklar ile mevcut hükümlerin uygulanmasından doğan güçlükleri belirtmek yerinde olacaktır.

Bu uyumsuzlukları ve güçlükleri şöyle sıralayabiliriz :

1 - Anayasa'nın, sendikaların etkinliklerini düzenleyen ve bir takım yasaklar getiren 52. maddesi kaldırıldığına ve 69. maddesinde de aynı istikamette değişiklikler yapıldığına göre, siyasi partilerin dernekler, sendikalar, vakıflar, kooperatifler ile kamu kurumu niteliğindeki kuruluşlarla ilişki ve işbirliğini yasaklayan Siyasi Partiler Kanunu'nun 92. maddesi kaldırılmalıdır.

2- Siyasi partilere üye olmak yaşı 18'e indirildiğine göre (AY. md, 68/1), Siyasi Partiler Kanunu'nda da gerekli değişiklik yapılmalıdır.

⁸ Bkz. RUMPF, Christian (Çev. Burak Oder) Türk Anayasa Hukukuna Giriş, Ankara 1995, s. 77.

3 - Siyasi partilerin programları ve tüzükleri nedeniyle kapatılmaları, Anayasa'nın 68. maddesinin 4. fıkrasındaki hallere hasredilmiş olduğuna ve yüksek öğretim elemanları ile yükseköğretim öğrencilerinin siyasi partilerle ilişkilerine ilişkin yasaklar kaldırıldığına göre, Siyasi Partiler Kanunu'nun Dördüncü Bölümü ile diğer ilgili hükümleri yeniden düzenlenerek Anayasa'ya uyumlu hale getirilmelidir.

4 - Anayasa'nın 149. md,sinin sonuna, siyasi partilerin kapatılmalarına ilişkin davalarda, Anayasa Mahkemesi'nin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığından sonra kapatılması istenen siyasi partinin genel başkanlığının veya vekilinin savunmasını dinleyeceği hakkında bir cümle eklenmiştir.

Bilindiği gibi yargılama usullerinde ve Anayasa Mahkemesi'nin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da⁹ dava hakkındaki inceleme, ya evrak üzerinde yapılır (AYMKK. md. 30) ya da duruşmalı (AYMKK. md. 35) yapılır. Siyasi Partilerin kapatılmasına ilişkin davalar ise Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu hükümleri uygulanmak suretiyle dosya üzerinde incelenir ve karara bağlanır. Anayasa Mahkemesi gerekli gördüğü hallerde ilgilileri veya bilgisi olanları sözlü açıklamalarını dinlemek üzere çağırabilir (AYMKK. md. 33). Bu dinleme tamamen Yüce Mahkeme'nin takdirine bağlıdır, İster dinler İster dinlemez, Halbuki bu eklenen cümle ile kapatılması istenen siyasi partinin savunmasının dinlenmesi zorunlu hale getirilmiştir. Ancak getirilen bu usul, ne duruşmalı ne de evrak üzerinde inceleme yapma usullerine uymaktadır, O halde nasıl bir usulle uygulanacaktır? Örneğin savunma tutanağa geçirilecek midir? Savunma üzerine yeni delillerin toplanması söz konusu olursa, bu delillerin toplanması gerekip gerekmediği ile toplanması halinde bu deliller hakkında Cumhuriyet Başsavcılığının görüşü veya yeni duruma göre esas hakkındaki mütalâası alınacak mıdır, alınmayacak mıdır? Bu belirsizlikler giderilerek uygulanacak usul açıklığa kavuşturulmalıdır.

5 - Siyasi Partiler Kanunu'na göre Türk dili veya kültüründen başka dil ve kültürler korunmaz, her türlü parti faaliyetlerinde Türkçeden başka dil kullanılamaz (SPK. md. 81/b,c). Ancak 19 Ekim 1983 tarih ve 2932 sayılı « Türkçeden Başka Dillerle Yapılacak Yayınlar Hakkında Kanun»un¹⁰

⁹ Bkz. RG. 13 Kasım 1983-18220.

¹⁰ Bkz. RG. 22 Ekim 1983-18199.

Terörle Mücadele Kanunu ile 1991 de yürürlükten kaldırılmasından sonra Siyasi Partiler Kanunu'nun bu hükmünün işlevsiz olduğu görüşünde olanlar vardır.¹¹ Bu bakımdan Anayasa'nın Türkiye Devleti'nin dilinin Türkçe olduğuna ilişkin 3. maddesi hükmü de dikkate alınarak Siyasi Partiler Kanunu'nun bu hükümlerinin uygulanmasına açıklık getirmek zorunludur.

6- Çok önemli bir yasak da, Siyasi Partilerin Devletin temel düzenini dinî esaslara dayandıramayacaklarına ve dirü duyguları âlet ederek propaganda yapamayacaklarına ilişkin yasaktır (SPK. md. 87).

Esefle söyleyelim ki bu hüküm, sürekli çiğnenmektedir ve halen Türkiye'de şeriat devleti kurmak isteyen parti olduğu ve halifeliğe özenenler bulunduğu iddiası bile vardır.¹² Lâik Türkiye'de bu hüküm, herhalükârda işler hale getirilmelidir. İşlememesi mevzuattan kaynaklanıyorsa, bir an önce düzeltilmesi yoluna gidilmelidir.

7 - Siyasi Partiler Kanunu'nun 104. maddesine göre Anayasa Mahkemesi, Kanunun Dördüncü Bölümündeki hükümler dışında emredici hükümleri ile diğer kanunların emredici hükümlerine aykırı hareket eden siyasi parti hakkında Cumhuriyet Başsavcılığının başvurusu üzerine «İhtar Kararı » verir. Belli sürede aykırılık giderilmezse partinin kapatılması hakkında dava açılır.

Bu madde, Anayasa Mahkemesi'ne, ihsası reyde bulundurmaktadır, Oysa «İhtar», Cumhuriyet Başsavcılığının «isteği» şekline dönüştürüp, Kanunun 102. maddesi ile aynı sonuca varmak mümkündür.

8 - Siyasi Partilerin kuruluşu, tüzük ve programları, kurucuları kurulduktan sonra da üyeleri, merkez ve diğer örgütleri, kongreleri parti organlarının seçimleri, çalışmaları, gelirleri, giderleri, genel ve yerel seçimlere katılmaları önem taşır. Bütün bu konularda siyasi partiler; Anayasa'ya, Siyasi Partiler Kanunu'na ve diğer mevzuata uygun hareket edip etmedikleri yönünden çeşitli denetimlere tabi tutulurlar.

¹¹ Bkz. RUMPF, Christian (Çev. Burak Oder) : age., s. 77, 226 Nolu dipnot.

¹² Bkz. DİLLİGİL, Turhan: İddia Ediyorum: RP, Yasal Bir Parti Değil-dir! Ankara, Şubat 1996, s. 40.

Bilindiği gibi doktrinde, Anayasa'ya ve ve Siyasi Partiler Kanununa göre siyasi partiler için dört denetim yolu bulunduğu kabul edilmektedir. Bunlar denetimi,¹³ parti içi denetim,¹⁴ malî denetim¹⁵ ve Cumhuriyet Başsavcılığı'nın denetimidir.^{16 17}

¹³ Siyasi Partilerin adli yargı tarafından denetimi :

Genel Olarak seçimler, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılır (AY. md. 79/1). Siyasi partilerin genel merkez, il ve ilçe organları seçimleri ile il kongresi ve büyük kongre delegelerinin seçimleri, gizli oy ve açık tas-nif esasına göre yargı gözetimi altında yapılır, (SPK md. 21/1 vd.). Milletvekili seçimlerinde (SPK md. 37) ve mahalli seçimlerde partilerin tüzüklerinde gösterilen merkez yoklaması dışındaki aday seçimleri seçim kurullarının yönetim ve denetimi altında yapılır (MISK. md. 10/2, SPK md. 37/2).

Seçim kurulu başkanları hakimdir, üst merci niteliğinde olan ve yedi asıl dört yedek üyeden oluşan Yüksek Seçim Kurulu'nun üyelerinin altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca kendi üyeleri arasından seçilen yüksek hakimlerdir (AY md. 79/4).

¹⁴ Parti içi denetim :

Örgütlenen siyasi partilerde, mevzuatı ve parti tüzüğünü uygulamak, partiyi yönetmek, parti programının gerçekleştirilmesi için gerekli faaliyetleri yürütmek ve parti propagandasını yapabilmek amacıyla hiyerarşik bir parti bürokrasisinin oluşması zorunludur.

Parti bürokrasisi, demokratik ülkelerde, parti üyelerinin kademe kademe yaptıkları demokratik seçimlerle seçtikleri kimselerden oluşur.

Siyasi partilerin, kuruluşu, organlarının seçimi, parti içi düzenlemeleri, çalışmaları ve kararları, demokrasi ilkelerine uygun olur, aykırı olamaz (AY. md. 69/1, SPK. md. 4/2).

Parti içi denetim, özellikle delegelerin, parti idare kurullarının ve başta genel başkan olmak üzere diğer örgüt başkanları ile örgütün yönetiminde görev alacak olanların tamamı demokratik seçimlerle seçilirler. Olağan ve olağanüstü parti kongreleri ve seçimler, birer parti içi denetimdir.

¹⁵ Mali Denetim:

Siyasi partilerin örgütlenebilmeleri, etkinlikte bulunabilmeleri, kendilerini tanıtmaları, propaganda yapabilmeleri, seçimlere katılmaları, seçim işlerini yürütebilmeleri, seçmenlerle ilişki kurabilmeleri paraya bağlıdır. Siyasi partilerin amaçlarına erişebilmeleri için maddi varlığa ve mali desteğe ihtiyaçları vardır. Ancak bazı çıkar ve baskı grupları, siyasi partileri, para ile kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda harekete icbar edebilirler. Bu yüzden kanunlar siyasi partilerin gelir kaynaklarını (SPK. md. 61), giderlerin yapılış biçimini (SPK. md. 70) düzenlemiş ve bu gelir ve giderlerin ne suretle denetleneceğini göstermiştir.

Siyasi partiler ticaretle uğraşamazlar (AY. md. 69/2); Yabancı devletlerden, devletlerarası kuruluşlardan mali yardım alamazlar

(AY. md. 69/8, SPK. md. 66/son). Hiç kimseye borç veremezler (SPK. md. 72), kredi ve borç alamazlar (SPK. md. 67). Bu bakımdan siyasi partilere devletçe yardım öngörülmüştür. (bkz. SPK. md. 61/j - 27.6.1984 gün ve 3032/1 md. ile değişik) ve (SPK. Ek. md. 1 -27.6.1984 gün ve 3032/ md. 2, 7.8.1988-3470/ md. 1, 24.3.1992-3789/ md. 1 ile altı fıkradan oluşmaktadır.) Yardımın nedenleri sınırlandırılmış olan bağış ve kredi gelirlerinden doğan mahrumiyetin giderilmesi ve maddi olanak sağla-yamayacak partilerin çalışabilmesine imkan verilmesidir.

Siyasi partilerin mali yönden denetimi Anayasa Mahkemesi tara-fından yapılır, Anayasa Mahkemesi bu denetim görevini yerine getirir-ken, Sayıştay'dan yardım sağlar (AY. md. 148/son, 69/3, SPK. md. 75). Anayasa Mahkemesi'nin Sayıştay'dan ne suretle yardım sağlayacağı hususu Anayasa Mahkemesi Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da yapılacak düzenleme ile açıklığa kavuşturulmalıdır. (Siyasi Partilerin Mali Denetimi hakkında fazla bilgi için bkz. Mehter, Hamdi: «Siyasi Partilerin Mali Denetimi» Anayasa Yargısı, Ankara 1991, s. 441- 468, Tartışmalar s. 469-479).

¹⁵ Cumhuriyet Başsavcılığının Denetimi:

Cumhuriyet Başsavcılığının denetimi, siyasi partilerin serbestçe ku-ruluşundan sonra başlar.

Siyasi partiler, önceden izin almadan serbestçe kurulurlar. Ana-yasa ve Kanunlar çerçevesinde faaliyetlerini sürdürürler (AY. md. 68/3, SPK. md. 5/1, 2).

Partiler, gerekli belgelerin ve milletvekili seçilme yeteneğine sa-hip en az otuz Türk vatandaşı tarafından imzalanmış kuruluş bildirisinin, parti tüzük ve programının İçişleri Bakanlığı'na verilmesiyle tü-zel kişilik kazanırlar (SPK. md. 8).

Belge ve bilgilerde eksiklikler veya parti tüzük ve programında ay-kırılıklar bulunsa bile İçişleri Bakanlığı müdahalede bulunamaz veya başvuruyu ret edemez. Başka bir deyişle Bakanlık başvuru sırasında başvuru ve eklerinin Kanuna uygun olduğu veya olmadığı yolunda olumlu veya olumsuz mütalaada bulunamaz. Bu konuda partilere yazı yazamaz. Sadece alındı belgesi verir (SPK. md. 8/5).

Bakanlık kuruluş bildirisini ile alındı belgelerinin birer örneğini Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderir (SPK. md. 8/son).

Bakanlık kuruluş müdahale edememekle beraber, kuruluştan sonra yaptığı incelemede hukuka aykırılık görürse Cumhuriyet Baş-savcılığı'na durumu bildirebilir (SPK. md. 106).

Cumhuriyet Başsavcılığı kurulan partilerin tüzük ve programları-nın ve kurucuların hukuki durumlarının Anayasa ve Kanun hüküm-lerine uygunluğunu ve belgelerin tamam olup olmadığını, kuruluşla-rını takiben öncelikle ve ivedilikle inceler. Varsa eksikliklerin tamam-lanmasını, bilgi ve belgelerin belli bir sürede gönderilmesini ister. Nok-sanlık giderilmez, bilgi ve belgeler gönderilmezse, siyasi partilerin ka-patılmasına ilişkin hükümler uygulanır.

¹⁵ Cumhuriyet Başsavcılığı'nın «Denetim» değil, ancak «inceleme» yapa-bileceği hakkındaki görüş için bkz. PERİNÇEK, Doğu: age., s. 115.

¹⁵ Bu denetim yolu seçmenleri Parti hakkında olumlu veya olumsuz bir kanıya varıracaktır. Başka bir deyişle bu konularda varılan kanı, partinin örgütlenmesine, örgütlenmişse örgütünü korumasına, seçimlere girebilmesine, seçimlerde her anlamda yeterli oy alabilmesine, iktidara gelebilmesine kadar etkili olacaktır. Nitekim partinin seçimlere girebilmesi için belli sayıda il ve ilçe teşkilatı kurmuş ve büyük kongresini yapmış olması gerekmektedir. (SPK. md. 36). Ayrıca iller toplamının en az yarısında Kanunun öngördüğü sayıda milletvekili adayı göster-meyen parti seçime katılma hakkını kaybeder (MSK. md. 13/2). İller toplamının yarısından fazlasında gösterdiği adaylarda eksiklik olan par-tiler de süresinde eksiği tamamlayamazsa eksik kalan seçim çevresin-de seçime katılamaz (MSK. md. 14/2). Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler millet-vekili çıkaramazlar (SPK. md. 33/1). Kuruldukları tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmayan partilerin ken-dilerini feshetmeleri gerekir, fesh etmezlerse açılacak dava sonucu Ana-yasa Mahkemesi'nce kapatırlar (SPK. md. 105).

Kanımcı bunlara beşinci bir denetim yolu olarak «Siyasi Partilerin seçmenler tarafından denetimi»ni ilâve etmek gerekir. Çünkü siyasi partilerin kadroları, siyasi programları, siyasi programlarını gerçekleştirmek için giriştikleri etkinlikler, halkın desteğini kazanıp kazanmadıkları konusu, seçmenlerce değerlendirilmeleri bakımından önem taşımaktadır, Seçmenlerin bu yönden yapacakları takip ve gözlemler bir denetim niteliğindedir.¹⁸ Bu denetim, özellikle parti içi denetimini ve partinin demokratik bir yapıya sahip Olması bakımından siyasi partilerin faaliyetini etkiler.

Siyasi partilerin denetimine kısaca değindikten sonra asıl konumuza dönelim :

Cumhuriyet Başsavcılığı denetim yanında her siyasi parti için bir sicil dosyası tutar (SPK. md. 10).

- Sicil dosyası bakımından; üye kayıtlarının doğru ve güvenilir olması, özellikle kanunun uygulanmasını sağlayacak biçimde sağlıklı ve ciddi tutulması, üzerinde titizlikle durulması gereken bir konudur.

- Üye kayıt defterleri mahalle ve köy esasına göre tutulduğu (SPK. md. 60/2) halde, parti sicil dosyasının, Cumhuriyet Başsavcılığı'nca ilçe esasına göre tutulması hükmü (SPK. md. 10/b) uygulamada zorluk yaratmaktadır.

¹⁸ Bu denetim yolu seçmenleri Parti hakkında olumlu veya olumsuz bir kanıya varıracaktır. Başka bir deyişle bu konularda varılan kanı, partinin örgütlenmesine, örgütlenmişse örgütünü korumasına, seçimlere girebilmesine, seçimlerde her anlamda yeterli oy alabilmesine, iktidara gelebilmesine kadar etkili olacaktır. Nitekim partinin seçimlere girebilmesi için belli sayıda il ve ilçe teşkilatı kurmuş ve büyük kongresini yapmış olması gerekmektedir. (SPK. md. 36). Ayrıca iller toplamının en az yarısında Kanunun öngördüğü sayıda milletvekili adayı göster-meyen parti seçime katılma hakkını kaybeder (MSK. md. 13/2). İller toplamının yarısından fazlasında gösterdiği adaylarda eksiklik olan par-tiler de süresinde eksiği tamamlayamazsa eksik kalan seçim çevresin-de seçime katılamaz (MSK. md. 14/2).

Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler millet-vekili çıkaramazlar (SPK. md. 33/1). Kuruldukları tarihten itibaren aralıksız iki dönem TBMM genel seçimlerine katılmayan partilerin ken-dilerini feshetmeleri gerekir, fesh etmezlerse açılacak dava sonucu Ana-yasa Mahkemesi'nce kapatırlar (SPK. md. 105).

Bu bakımdan Siyasi Partiler Kanunu'nda partiye giriş beyannamelerinde bulunması gerekli bilgiler ve bu arada özellikle üyenin kimliği ile partiye kayıt tarihi, hangi mahalle veya köyden örgüt üyesi olduğu mutlaka belirtilmelidir.

9- Siyasi parti genel merkezleri ile il ve ilçe örgütlerinin bağımsız bir mekânda faaliyet göstermeleri, parti adına tebligatı almaya yetkili belli sayıda üyenin adlarının Cumhuriyet Başsavcılığı'na ve Anayasa Mahkemesi'ne bildirilmesi zorunlu olmalıdır. Böylece yetkili mercilerle siyasi parti arasında iletişimin sağlanması güvence altına alınmış olacaktır.

10 - Kanunun ilçe örgüt merkezinin, o ilçede bulunması hükmü (SPK. md. 31). Büyükşehir Belediyeleri sınırı içindeki İlçe örgütleri bakımından kaldırılmalıdır.

11 - Siyasi Partiler Kanunu'nun 33. maddesine göre, parti kongrelerini yönetmek için seçilen kongre başkanı ve divan üyeleri hariç olmak üzere kongrece her kademedeki parti or. ganianna seçilenlerin, en büyük mülkî amirliğe bildirilmesi gerekmektedir. Oysa madde «Parti kongreleri hariç olmak üzere» kaydı ile başladığından, kongrede organlara seçilenlerin bildirilmesinin bu kayda göre zorunlu olmadığı sanılarak seçilenler hakkında bilgi verilmemektedir.

Uygulamada aksaklıklara neden olan bu kayıt kaldırılmalıdır.

12 - Kuruldukları tarihten itibaren aralıksız iki dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi genel seçimlerine katılmayan siyasi partinin Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesine göre kapanmasına veya kapatılmasına dair hükmü, kurulduğu tarihten itibaren iki yıl içinde genel kongresini yapmayan ve kurucu üye sayısının çeşitli nedenlerle asgari kurucu sayısı altına düşen siyasi partiler hakkında da uygulanmak üzere değiştirilmeli, böylece siyasi parti kurmanın ciddiyeti hissettirilmelidir. Bu değişiklik yapıldığı takdirde ülkemizdeki siyasi partiler enflasyonuna da bir çözüm getirilmiş olacaktır.

Aslında Siyasi Partiler Kanunu bugünkü haliyle, siyasi partilerin devlet hayatında oynadıkları müstesna rolü ve millî iradenin

oluşumunda başlıca vasıta olma gereğini yerine getirmelerine elverişli değildir.

Demokratik bir parti kuruluşundan ve işleyişinden söz edebilmek için parti organlarının, üyelerin hür iradeleriyle İşbaşına gelmeleri yeterli değildir. Millî irade temsilciliğine seçilecek adayların da parti üyelerinin ve hatta seçmenlerin istek ve eğilimlerine göre belirlenmeleri hedef alınmalı; adaylık, delegelerin, parti örgütünün ve nihayet parti liderlerinin tekelinden kurtarılmalıdır. Adaylar veya seçildikleri takdirde yasama organı üyeleri; demokrasi gereklerinin sağlıklı işleyebilmesi için; kimseye medyunu şükran olma. malıdır.

Buraya kadar sunduğumuz hususları şöyle özetleyebiliriz.

Değindiğimiz güçlükler ve uyumsuzluklardan bir kısmı Anayasa Mahkemesi'ni doğrudan doğruya, genellikle usulle ilgili bir kısmı ise dolaylı olarak ilgilendirmektedir.

Anayasa Mahkemesi'ni doğrudan doğruya ilgilendiren hususlar; Anayasa'nın 149. maddesine eklenen sözlü savunmada uygulanacak usul ile Anayasa Mahkemesi'ni ihsası reye icbar eden Siyasi Partiler Kanunu'nun 104. maddesi hakkındaki görüşlerimizdir.

Anayasa Mahkemesi'ni dolaylı olarak ilgilendiren noktalar ise; üye yaşı, üye kayıtları, parti merkezleri, partilerle iletişim kurulması, organlara seçilenlerin bildirilmesine ilişkin bulunanlardır. Bu konulardaki yeni düzenlemeler dava dosyasının sıhhati ve sür'atle tekemmül etmesi bakımından önem taşımaktadır.

Siyasi Partilerin kapatılması nedenlerine ilişkin olarak belirttiğimiz noktalar da Anayasa Mahkemesi'ni hem doğrudan, hem de dolaylı olarak ilgilendirmektedir. Örneğin Siyasi Partiler Kanununun 92 maddesi ile Dördüncü Bölümünün yeniden düzenlenmesi, SPK* md, 81/b, c fıkralarına işlevlik kazandırılması doğrudan, Siyasi Partiler Kanunu'nun 105. maddesinin yeni sebeplerle tamam[anması dolaylı olarak ilgilendirdiğini sandığımız konulardır.

Sonuç olarak halen yürürlükteki Siyasi Partiler Kanunu'nun, aradan geçen bunca yıldan sonra; yapılacak değişikliklerle yamalı bir bohça haline getirilmesi yerine; bir yana bırakılarak edinilen deneyimlere ve ortaya çıkan ihtiyaçlara göre çağın görüş ve gelişmelerine uygun yeni bir Siyasi Partiler Kanunu yapılması en

uygun yol olacaktır.¹⁹ Yapılacak bu Kanunun demokratik ve lâik Türkiye Cumhuriyeti'nin hukukî yapısını; insan hak ve hürriyetlerini, millî dayanışmayı, sosyal adaleti, bireyin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirecek ve güvence altına alacak biçimde düzenlenmesi kanaatimce Siyasi Partilerimizin gerçek kimliklerinin oluşmasına da yardım edecektir.

¹⁹ Bizim ve dünyanın ilk Siyasi Partiler Kanunu'nun hazırlanması ile ilgili ve şimdiye kadar açıklanmamış bir çalışmayı burada kaydetmek istiyorum.

1961 Anayasası'nın 57. maddesinin 3. fıkrası, Alman Anayasası'n-dan esinlenerek, siyasi partilerin iç çalışmaları, faaliyetleri, Anayasa Mahkemesi'ne ne surette hesap verecekleri ve mali denetimin nasıl yapılacağı, demokrasi esaslarına uygun olarak bir Kanun'la düzenlen-mesi hükmünü getirmiştir. Geçici 7. maddeye göre de bu Kanun TBMM'nin ilk toplantısından en geç iki yıl içinde yani TBMM 2,5 Ekim 1961 günü toplandığına göre 25 Ekim 1963 gününe kadar çıkarılacak-tır. Alman Anayasası'nda ise Kanunun yapılması için herhangi bir süre konulmamıştır.

İsmet İnönü başbakandır. 1963 yılı ortalarına doğru karma hükümeti oluşturan 3 partiden ikişer yasama organı üyesi seçilerek Siyasi Partiler Kanunu'nu hazırlamalarını ister. Komisyon; Cumhuriyet Halk Partisi'nden Ankara Milletvekili Emin Paksüt, İstanbul Milletvekili Coşkun Kırca; Yeni Türkiye Partisi'nden Kastamonu Senatörü Nusret Tuna, Aydın Milletvekili Orhan Apaydın; Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisinden Sivas Milletvekili Cevad Odyakmaz ve Niğde Milletvekili Mehmet Altınsoy'dan oluşur. Başkan Emin Paksüt, redaktörler Coşkun Kırca ile Cevad Odyakmaz'dır. Komisyon çalışmalarına başlar, dünyada örnek alınacak bir Siyasi Partiler Kanunu yoktur ama ellerinde Alman Hükümetinin uzmanlara hazırlattığı bir raporun ikinci basımı vardır. Bu raporda yapılacak bir Siyasi Partiler Kanunu'nda hangi konular ve ne gibi hükümler yer almalı. Kanunun içeriği ne olmalıdır sorularına cevap aranmaktadır.

Komisyon gece-gündüz çalışarak, iki ayda taslağı hazırlar Cevad Odyakmaz'ın önerisi ile köylerde, kasabalarda vatandaşların kahvele-rini, hatta mezarlıklarını avırmalarına kadar giden ve vahim sonuçlar doğuran partililik taassubunun yaratıcısı ocak ve bucağ örgütleri tas-lağa alınmaz.

Hükümette ve Meclis Komisyonları'nda çeşitli değişikliklere uğra-yan tasarı, ancak 1965 yılında kanunlaşır (bkz. 13.7.1965 gün ve 648 sayılı Kanun).

KISALTMALAR

age. : Adı geçen eser

AY. : Anayasa

AYM. : Anayasa Mahkemesi

AYMKK.: Anayasa Mahkemesi Kuruluđu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun

bkz. : Bakınız

D.md. : Değişik madde

E. : Esas

K. : Karar

md. : Madde

MSK. : Milletvekili Seçimi Kanunu

MİSK : Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Kanunu

No. : Numara

RG. : Resmî Gazete

s. : Sayfa

SPK. : Siyasi Partiler Kanunu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

vd. : ve devamı

KAYNAKÇA

ATAY, E. Ethem : Anayasa Mahkemesi'nce Siyasi Partilerin Kapatılması, Ankara 1989, TC. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

DİLLİGİL, Turhan : İddia Ediyorum: RP Yasal Bir Parti Değildir! Ankara Şubat 1996, 40 sayfa.

ÖZBUDUN, Ergun : Siyasi Partiler, Dördüncü (Tıpkı) Bası, Ankara 1983.
PAYASLIOĞLU, Arif T. : Siyasi Partiler, Ankara 1952.

PERİNÇEK, Doğu : Anayasa ve Siyasi Partiler Rejimi, 2. Baskı, Mayıs 1985.

RUMPF, Christian (Çeviren Burak Oder) : Türk Anayasa Hukuku'na Giriş, Ankara 1995.

TUNAYA, Tarık Z. : Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952), İstanbul 1952.